

Suomen kielen attribuutti- ja appositioni-suhteista.

Pieni lisä suomen kielen lauseoppiin.

Suomen kielen lauseopin aivan vähän raivatulla alalla kohtaa tutkijan silmä kaikkialla tutkimattomia kohtia. Niin vähän on todellakin, surkea kyllä, tutkimus tällä tärkeällä alalla edistynyt, että meillä vasta on aivan vallinaisesti selvillä lauseen pääosiakin, niinkuin subjektia, objektia, predikaatin-sanaa koskevat säännöt. Samoin on aivan vähän huomiota suotu verbin moodien käyttämiselle ja partikkeliopille. Yleensä on lauseopillisia tutkimuksiamme haitannut se vika, että ne sisältävät liiaksi kamariviisautta, asettamatta perusteeksi elävää kansankieltä, mikä kumminkin nykyään on ainoa siksi hyväksyttävä: Suomen murteita on lauseopin kannalta tuskin nimeksikään tutkittu. Vertailuja kaukaisempien murteiden, niinkuin Viron, Karjalan kielen y. m. kanssa ei ole yritettykään.

Nekin säännöt, jotka koskevat attribuutti- ja appositioni-suhteita ovat lauseopeissamme osittain vallinaiset, osittain sekavat, osittain virheelliset. Jo silloin kuin julkaisiu pienen lauseopin oppikirjan koulujen tarpeeksi, eivät entiset säännöt minua tyydyttäneet, mutta kun en saattanut parempiakaan keksyä, niin ne jäivät pääasiassa entiselleen. Sittemmin luelen löytäneeni paremmat ja sopivammat muodot puheenalaisille säännöille. Havaintojani käyn tässä esittämään keskustelun alaisiksi, toivoen tälle seikalle huomiota suotavan lauseoppimme tutkimuksen harrastajain ja etupäässä niiden puolelta, jotka opetuksessa käyttävät minun oppikirjaani, sillä olisihan hyvä, että asia tulisi keskustelluksi ennenkuin ryhdyn tekemään muutoksia mahdollisesti ilmestyvässä uudessa lauseopin painoksessa.

---

1. Kaksi nominia on keskenänsä attribuutti- tai appositioni-suhteessa, kun sana, jonka käsitteen ala on ahtaampi, on saanut selvikkeekseen toisen, jonka käsitteellä on avarampi

ala. Edellisen laatuista sanaa nimittäkäämme yksityisnominiksi, jälkimmäistä yleisnominiksi. Niinpä esim. attribuutti-suhteissa *suuressa huoneessa, pikku pojalla, tyttö raukalle* ovat *huone, poika, tyttö* yksityisnominineja, *suuri, pikku, raukka* yleisnominineja. Appositsiooni-suhteissa *keisari Aleksanterilla, Tuomas piispalle, kamelilla, tuolla sangen kestäväällä eläimellä* ovat *Aleksanteri, Tuomas, kameli* yksityisnominineja, *keisari, piispa, eläin* yleisnominineja. Attribuutti-suhteissa on aina yksityisnominini substantiivi, yleisnominini adjektiivi, appositsiooni-suhteissa ne ovat substantiiveja kumpikin, yksityisnominini tavallisesti nomen proprium, yleisnominini aina nomen appellativum.

Attribuutti- ja appositsiooni-suhteissa on yleensä kaksi tapausta mahdollista. Saattaa nimittäin tapahtua joko niin, että sekä yleis- että yksityisnominini kumpikin erikseen taipuvat tavallisimmasti samassa luvussa ja sijassa, tahi niin, että yleisnominini ja yksityisnominini muodostavat milt'ei yhdistetyn sanau, jossa ainoastaan jälkimmäinen osa taipuu.

2. Attribuutti-suhteessa olevista sanoista ovat säännöt jokseenkin selvät. Pääsääntönä nimittäin on, että kumpikin attribuutti-suhteessa oleva sana taipuu samassa sijassa ja luvussa; esim. *Vanhan ukon nuorelle pojalle*. Tämä sääntö on voimassa semmoistenkin yhdistettyjen sanojen suhteen, joissa yhdys-osina on attribuutti-suhteessa oleva adjektiivi ja substantiivi; esim. *omantunnon, vieraatmiehet, Isossamäessä* (paikannimi). --- Sijan suhteen poikkeavat, ainakin näenuäisesti, siitä substantiivista, johon kuuluvat, muutamien pronominin paikallis-johtomuodot, sillä toisinaan saattaa paikallissijassa olevaan substantiiviin liittyä pronominin vastaava paikallismuoto toisesta paikallisuusryhmästä; esim. *tuossa kalliolla, siitä mäeltä, siihen sillalle siellä Mäkelässä, sieltä puusta, sinne lüteriin, täällä, muualla, kaikkialla maailmassa*. Tietysti eivät näissä tapauksissa sanat ole suorastaan attribuutti-suhteessa, vaan kumpikin, sekä pronominin muoto adverbien tapaisena, että paikallissijassa oleva substantiivi liittyvät erikseen verbiin sen määräyksiksi.*)

Mutta onpa kumminkin tapauksia, joissa attribuutti-suhteessa olevat sanat yhtyvät milt'ei yhdeksi sanaksi. On, näet, muutamia adjektiiveja, jotka pysyvät taipumattomina nomina-

*) Vrt. *E. N. Setälä*, Lauscopillinen Tutkimus Koillis-Satakunnan Kansankielestä § 48.

tiivimuodossa pääsanansa edessä. Tällöisiä luettelevat kielioppimme: *aika, ensi, eri, joka, kelpo, koko, nyky, pakko, viime*; esim. *aika miehelle, viime aikoina*. Matkustellessani Koillis-Satakunnassa kuulin samoin käytettävän *aimo, laatu**) ja vieläpä *pakko*; esim. *Aimo sota-asussa* (Ätsäristä); *Sain mä laatu lasten-äijin* (Multialta); *Pakko työllä* (= kovalla työllä) *saa peltoa neovasta* (Ätsäristä). *Oiva* sanaa käytetään sekä taipuvaisena, että taipumattomana; esim. *Mi sinun Manalle saattoi — ottamatta oivan surman* (Kalevala 16: 179); *Oiva häät* (Ätsäristä). — Yleensä tällöiset sanat ovat substantiivin ja adjektiivin rajalla; joitakuita niistä käytetäänkin, vaikka toisessa merkinnössä substantiiveina, niinkuin *aika, koko, laatu, pakko*. Nämät attribuutti-yhtymät ovat verrattavat semmoisiin yhdistettyihin sanoihin kuin *järkimiehelle, summarahat* jne. — Samantapaisia attribuutti-yhtymiä muodostavat poikkeavasti muutamats liittosyntysiset paikannimet, joissa liiton-osina on adjektiivii ynnä substantiivi, mitkä ovat attribuutti-suhteessa; esim. *Isojärven kylä, Kaitalammilla, Vähäniemessä, Suuripäässä*.

Vielä toisellakin tavoin saattavat attribuutti-suhteessa olevat sanat yhtyä keskenänsä, nimittäin niin, että substantiivi käy edellä taipumatonna nominatiivimuodossa ja adjektiivii seuraa jäljessä taipuvaisena. Adjektiiveja, jotka tällöisiä yhtymiä muodostavat, ovat muiden muassa; *raukka, raiska, rukka, parka, paha*; esim. *tyttö raukalle, poika pahalle* (Lopelta, = *poika parallelle*). Nämät adjektiivit myöskin ovat aivan adjektiivin ja substantiivin rajalla; ne ovat puolittain substantiiveja, joita on käytetty yhdistettyjä sanoja muodostettaessa. Kuitenkaan ei ole tarpeellista tällöisiä yhtymiä kirjoittaa yhdeksi sanaksi, paitsi jos yhtymän edellinen osa on *-se- (-nen-)* pääteinen, mikä pääte tyypistyy päätteeksi *-s*, esim. *ihmisparka*. — Tähän samaan luokkaan ovat myöskin luettavat hallitsijain, piispain y. m. historiallisten henkilöin järjestyksnumerot ja adjektiiviset liikanimet. Näiden edellä käy, näet, tavallisesti henkilönnimi nominatiivissa taipumatonna, ja adjektiivii seuraa perässä taipuen tarvittavissa sijoissa, esim. *Aleksanteri toisen aikana, Kaarlo suurelle, Margareta Parmalaiselle*. Jotkut ovat väittäneet, että tällöiset yhtymät ovat kokonaan kielemmel luonnolle vieraita, tuoden esiin mielipiteensä todisteeksi sem-

*) *Setälä*, Lauseop. Tutkim. § 45.

moisia kansan muodostamia nimiä kuin *Laiska-Jaakko*, *Isoviha* jne., ja vaatien siis kirjoitettavaksi *toinen Aleksanteri*, ehkäpä myöskin *suuri Kaarlo*. Mutta puhumatta siitä, että nämät jo ovat kansankielessä käytännössä, tämä väite luullakseni kumoutuu sen kautta, että kansankielessä tavataan muunkin laisia adjektiiveja, jotka ovat aivan samanlaisissa yhtymissä muodostus-osina; esim. *Jo kuului kova kohina viereltä veno punaisen* (Kalev. 42: 396); *Maija rohkeelle* (Ruovedestä), *isä vanhan* (Ätsäristä)*).

Etenkin lakikielessä on ruvettu käyttämään tuommoisia lauseita kuin: *Käski kirjeellensä, annettu Tammik. 1 p.**)* — *N. N. velvotetaan maksamaan 30 markkaa korkoinensa, luettu (luettava) määröpäivästä***)*; *Keisarillisen Majesteetin armollisessa asetuksessa, sisältävä lisäyksen armolliseen asetukseen, koskeva kunnallishallitusta maalla, sanotaan* jne. Tällöisille ei ole ensinkään perustusta kansankielessä, ja ovat ne hylättävät sekä muutettavat toiseen muotoon.

3. Jos attribuutti-säännöt yleensä ovatkin selvillä, niin sitä vähemmin ovat appositioni-säännöt.

Jos ensin katsomme sitä tapausta, jolloin yleisnomini ja yksityisnomini yhtyvät milt'ei yhdeksi sanaksi, niin huomamme heti virheitä lauseoppiemme esityksissä. Niissä nimittäin Koskisen lauseopista alkaen sanotaan, että silloin kuin puheena on „lifegande föremål”, edellinen sana jääpi taivuttamatta; edelle saatetaan asettaa kumpi hyvänsä, joko nomen proprium tai appellativum. Jos taas puheenalaisena on „liflösa föremål”, niin nomen proprium on genitiivissä. Siis saapi ja tulee näiden sääntöjen mukaan sanoa: *Ruokaa annettiin koiralla Hallille, kissa Mirrille*, sillä ovathan kissa ja koiralla „lifegande föremål”. Toiselta puolen taas pitäisi sanoa: *Auran laivalla, Anabasiin kirjaa*, koska *laiva, kirja* ovat „liflösa föremål”. Mutta jokaisen suomalainen korva sanoo, ett'eivät mainitsemamme säännönmukaiset esimerkit ole oikeita, vaan että on sanottava: *Hallin koiralle, Mirrin kissalle, Auran laivalla, Anabasiin kirjaa*. Sääntöjä olisi siis muodostaminen seuraavaan tapaan: jos appositioni-suhteessa yksityisnomini on persoonan nimi, saattaa yksityisnomini olla joko yleisnominin edessä tai jäl-

*) *Setälä* Lauseop. Tutk. § 44.

**) *Yrjö Koskinen*, Finska Språkets Satzlära, § 11, 1. Anm. 1.

***) *Corander*, Finsk Satzlära, 1865, s. 22.

jessä nominatiivi-muotoisena (esim. *Tuomas piispalle, piispa Tuomaalle*,) — jos yksityisnominin on paikannimi*), niin se käy aina yleisnominin edellä genitiivi-muotoisena (esim. *Suomen maa, Eisleben'in kaupunki, Hämeen lääni, Kokemäen pitäjä*); muissa tapauksissa yksityisnominin käy aina edellä nominatiivi-muotoisena (esim. *Halli koiralle, Aura laivalla*).

Vaikka luulen lukijan myöntävän edellä johdetut säännöt pääasiassa oikeiksi, tahdon vielä puhua muutamista seikoista. On joskus väitetty, ett'eivät tuommoiset yhtymät kuin *piispa Tuomas, keisari Aleksanteri* ole oikein suomen mukaisia, vaan että näissäkin olisi yksityisnominin aina eteen pantava. Tämä tapa on kumminkin niin kieleen juurtunut, että sitä enää on mahdoton pois saada. Sitä paitse kuulee hyvässä kansankielessäkin tällaisia yhtymiä; esim. *Suutar Kaapo* (Pihlaisilta), *Seppä Jussi, Paimen Jussi* (Ätsäristä). Näissä kumminkin on korko ensi osalla. — Peräkkäin mainitut ristimänimet tai ristimänimet ja sukunimi muodostavat myöskin keskenään tavallansa appositioni-yhtymän, jossa vain viimeisinnä oleva nimi taipuu; esim. *Kustaa Aadolfille, Yrjö Väinö Lehtoselle*. — Paikannimistä saattaa useita semmoisia, jotka merkitsevät luonnonpaikkoja, niinkuin virtoja, järviä, vuoria, käyttää nominatiivimuotoisina yleisnominin edessä; esim. *Elbe virta* (l. *Elben virta*), *Karpat vuoret* (l. *Karpatin vuoret*), *Baikal järvi* (l. *Baikalin järvi*), samoin: *Kemijoki, Iijoki*. Minun mielestäni on nominatiivin ja genitiivin käyttämisessä se eroitus, että nominatiivi varsinaisesti ilmoittaa, mikä nimi luonnonpaikalla on, genitiivi taas alkuansa on osottanut, minkä nimiseen paikkakuntaan puheen alainen paikka kuuluu. Siis esim. *Oulun joki, Kokemäen joki, Turun kaupunki* ovat minun luulteni alkuaan merkinneet yhtä kuin: Oulu-nimisen paikkakunnan joki, Kokemäki-nimisen paikkakunnan joki, kaupunki, joka on Turku-nimisessä paikassa. Sitä vastoin taas *Elbe virta, Baikalin järvi* ovat yhtäkuin: Elbe-niminen virta, Baikalin-niminen järvi. Sittenmin on kumminkin genitiivi enemmän väljentynyt itse paikan nimeäkin ilmaisemaan. Tätä mielipidettäni näyttää puolusta-

*) Allekirjoittaneen lauseopissa ovat säännöt ylipäättänsä samat kuin edellisissä. Kuitenkin on elottomain esinetten genitiivistä puhuen (9 §) viitattu oppikirjan 14:nteen §:ään, jossa nimen-omaan on huomautettu, että propriusten nominein genitiiviä käytetään ainoastaan paikkaa merkitsevien appellatiivien kanssa.

van juuri se seikka, että tuommoisista luonnonpaikoista puhuen joskus, niinkuin sanoimme, käy nominatiivi-muotoa käyttäminen; semmoisista taas, mitkä ovat ihmistoimen kautta syntyneet, on aina käytettävä genitiiviä (niinkuin *Kokemäen pitäjää*, *Kauvatsan kappeli*, *Muroleen kanava*), sillä usein on paikkakunnalla ollut nimensä jo ennen kuin se ihmisten toimesta on tullut asutuksi ja rajoitetuksi, ja tämän vanhan nimen mukaan on esim. pitäjää, kappelia, kanavaa ruvettu nimittämään tuon nimitetyn paikkakunnan pitäjäksi, kappeliksi, kanavaksi. — Semmoinen appositsiooni-suhde kuin esim. *Gebrüder Grimm* olisi suomeksi paraiten ilmaistava: *Grimm veljekset*. Jotkut kirjottavat *Grimm'in veljekset*, ja sille on tavallansa kansankielessä puoltoakin. Sillä sanotaan esim. *Mattilan veljekset*, *Ruususen veljekset*, mutta nämät ovat selitettävät niin, että niissä propriset nominit joko osottavat paikkaa, mistä veljekset ovat, tai ilmoittavat kenen isän poikia veljekset ovat, samoin kuin sanotaan: *Mattilan Kalle*, *Ruususen Vihtori*. Mutta jos kerran tahdotaan ilmaista, että esim. kummankin veljeksien nimi oli *Grimm*, on tietysti sanottava *Grimm veljekset*, samoin kuin *Matti serkkuset* (*Matin serkkuset* olisi toista), *lukkariweljekset* (veljekset, jotka ovat lukkareja; sitä vastoin *lukkarin veljekset* = veljekset, jotka ovat lukkarin poikia, tai miehet, jotka ovat lukkarin veljiä.)

Mitä taas tulee siihen tapaukseen, jolloin molemmat appositsiooni-suhteessa olevat sanat taipuvat, on pääsääntö, että kumpikin appositsiooni-suhteessa oleva sana taipuu samassa sijassa. Tämä sääntö on yksimielisesti tunnustettu, niinkuin sen ainoa poikkeuskin, että ulkoisessa (saatamme lisätä: yleisessä) paikallissijassa olevan paikannimen appositsiooni on sisäisessä paikallissijassa, koska ulkoinen (yleinen) paikallissijassa tässä ilmoittaa samaa käsitettä kuin sisäinen; esim. *Suomen vilkkaassa tehdaskaupungissa Tampereella*; *Kävin Lahdentakana, pitäjän varakkaimmassa talossa*.

Välistä, vaikka hyvin harvoin, tapahtuu, että edellä oleva yleisnimitys taipuu, jäljessä oleva yksityisnimitys jää taipumatta. Yksityisnimitys verosta silloin on tavallisesti käytetty joku kirjaimen nimi, sana, jonka ulkonaista muotoa tai ääntä tarkoitetaan, lainausmerkkien välissä oleva kirjainnimi tai muuta semmoista; esim. *Lukusanain ordinalit johtuvat päätteellä -nte* (Ahlqvist); *A muuttuu vasten sääntöä o:ksi sanoissa puola ja suola* (Genetz); *Oletko lkenut lehteä „Hämeen Sanomat“*;

Olen lainaksi saanut kirjan „Setä Tuomon tupa”; Huoneesen tullessansa hän lausui tervehdyksen ”hyvää päivää”. Käytäntö on tällaisetkin puheen tavat niin kieleen juurruttanut kie’len eduksi, ett’ei niitä käy poistaminen, vaikkapa ne eivät olisikaan supisuomalaisia, niinkuin jotkut väittävät. Kumminkin on mielestäni liian pitkälle menty, jos sanotaan: *Ahrikan erämaat kasvattavat jalopeuran, ”eläinten kuningas”**)). Lausetta en minä puolestani saata hyväksyä.

4. Edellisessä olemme jo puhuneet niistä eri tapauksista, jotka appositsiooni-suhteessa olevien sanojen kesken ovat mahdollisia. Mutta vielä on esittämättä, milloin mikin tapaus tulee esiin.

Tähän kysymykseen ovat Koskisen lauseoppi**) ja sen mukaan Corander’in lauseopin ensi painos***) antaneet sen vastauksen, että appositsiooni taipuu pääsanansa sijassa, jos se on pilkun kautta pääsanastansa eroitettu, ja se saatetaan katsoa relatiivilauseen lyhennykseksi. Tämä sääntö on tietysti hyvin epämääräinen ja erehdyttäväkin, sillä tekijät näkyvät tykkänään unohtaneen semmoiset appositsiooni-suhteet, joissa taipuva appositsiooni käy pääsanansa edellä, missä tapauksessa ei hevin saata katsoa appositsioonin relatiivilauseen lyhennykseksi eikä tavallisesti aseteta pilkkua appositsiooni-suhteessa olevien sanojen väliin; esim. *Pitäjän lautamiehelle Hänniselle*.

Corander’in lauseopin uusi painos†) opettaa, että appositsiooni mukautuu pääsanansa mukaan sijassa, kun jommalla-kummalla appositsiooni-suhteessa olevalla sanalla on määräyksiä edellään tai suffiksi; jos näitä ei ole, muodostavat sanat melkein yhdistyksen (esim. *Kuopiosta, Savon kaupungista; piispa Tuomaan aikoina*). Osittain uudistunut on sääntö Jahnsson’in lauseopissa††), jossa sanotaan, että appellatiivi yhtyy propri-sen nominin kanssa, niinkuin olemme maininneet, jos appellatiivi on „yksinäinen” (esim. *torppari Ykkösestä, Helsingin kaupungista*); jos taas appellatiivilla on määräyksenä a) genitiivi tai suffiksi, niin se taipuu propri-sen nominin mukaan (esim. *Turun piispan Agrikolan*), b) adjektiivi, niin appella-

*) Y. Koskineu, Satslära § 11, 1. Anm. 1.

**) Koskmen, Satslära § 11, 1.

***) Corander, Utkast till Finsk Satslära 1861, s. 8.

†) Corander, Finsk Satslära 1865, siv. 21 ja seurr.

††) Jahnsson, Finska Språkets Satslära, §§ 16 ja 19.

tiivä asetetaan „attribuutiksi” elollista olentoa merkitsevälle propriselle nominille, mutta on pääsanana niiden propristen nominein ohessa, jotka ilmoittavat elottomia esineitä (esim. *onnettomasta uroosta Kullervosta, mahtavassa Pariisin kaupungissa*). — Säännöistensä mainitsee Corander'in lauseopin uusi painos*) poikkeuksena, että sana „herra” tavallisesti noudattaa yhtymissääntöjä, vaikka olisikin määräyssanoja tai suffiksi (esim. *Sille pienelle Robert herralle.*) Jahnsson**) mainitsee myöskin, että joskus appellatiivi saattaa niin sulautua elävää olentoa merkitsevän proprisen nominin kanssa, että se jää taipumatta, ja adjektiivi taipuu silloin proprisen nominin mukaan, (esim. *Mainiolla kuningas Gustav Waasalla; Näin vanha herra (rouva) Makkosen*).

Tässä pääkohdat lauseoppiemme opeista, jotka olemme esittäneet asian selvemmäksi valaisemiseksi. Pari esimerkkiä osottakoon näiden sääntöjen puutteita: *Ähtärin seppä Jussille* (Ätsäristä); *Isä antoi rahaa hyvälle Heikki pojallensa*. Luulen jokaisen myöntävän nämät esimerkit oikeiksi, mutta lauseoppiemme sääntöjen mukaan ei ole kumpikaan hyväksyttävä. Corander'in lauseopin mukaan ne ovat väärät, koska niissä on toisella appositioni-suhteessa olevista sanoista määräyssana edellään tai suffiksi. Edellinen lause ei sovellu Jahnsson'in sääntöön, koska tässä on genitiivi määräämässä tämmöistä proprisen ja appellatiivisen nominin sulaumaa, eikä adjektiivi, josta määräyksestä Jahnsson puhuu säännössään (§ 19, B) Anm. 2). Toinen esimerkki ei sovellu, sillä Jahnsson'in sääntö opettaa, että appellatiivi on taipumaton, ja adjektiivi taipuu proprisen nominin mukaan; siis ei saisi, niinkuin tässä, adjektiivi taipua appellatiivin mukaan ja proprium jäädä taipumatta. Ei muka saa sanoa: *hyvälle Heikki pojallensa*, vaan Jahnsson'in säännön mukaan ehkä: *hyvälle poika Heikkensä*. Säännöt kaipaavat korjausta, mutta minkälaista — sitä koetan seuraavassa esittää.

Kun kaksi appositioni-suhteessa olevaa sanaa kerran on yhtynyt milt'ei yhdeksi sanaksi, niin että edellinen jää taipumatta, on niiden yhteys tietysti niin luja, ett'ei kummallakaan saata olla erityisiä määräyksiä, vaan jos yleisnominin saapi erityismääräyksiä, täytyy tietysti yhdistyksen purkautua ja kum-

*) Finsk Satslära 1865, siv. 23.

**) Satslära, § 19 B) Anm. 2.

mankin erikseen taipua samassa sijassa. Mutta jos asian laita onkin tämä, niin sillä ei suinkaan ole sanottu ett'ei appositioni-yhtymällä saata olla yhteisiä määräyksiä. Esimerkeillä koetamme näyttää, että appositioni-yhtymä itse vuorostaan saattaa olla adjektiivin kanssa attribuutti-suhteessa, substantiivin kanssa appositioni-suhteessa, sekä saattaa saada genitiivin tai suffiksin määräyksekseen. Jos sanomme: *Näin vanhemman lukkari Makkosen*, tai: *Näin vanhemman lukkarin Makkosen*, niin tietysti edellinen sanoo, että on kaksi Makkos-nimistä lukkaria, joista näin vanhemman, jälkimmäinen taas, että on kaksi lukkaria, joista minä näin Makkos-nimisen. Siis edellisessä tapauksessa *vanhemman* on yhteinen attribuutti appositioni-yhtymälle *lukkari Makkosen*, jälkimmäisessä *vanhemman* on attribuutti vain sanalle *lukkarin*, joka vuorostaan on appositioni sanalle *Makkosen*. Muita esimerkkejä 1) *Nuorelle tuomari Tuomoselle; Pienelle Kalle pojalle; Suurelle Musti koiralle*; 2) *Herra tuomari Tuomoselle; Isännällemme tuomari Tuomoselle; Tuomari Tuomoselle, arvoisalle Mattilan kartanon isännälle*; 3) *Mattilan Kalle pojalle; Lahja annettiin pitäjän lukkari Makkoselle eikä pappi Makkoselle* (vrt. *L. a. p. lukkarille Makkoselle, eikä papille Pöyhöselle*); *Isä antoi rahaa Kalle pojallensa; Isäntä sanoi renki Mikkoansa hyväksi, torppari Mikkoansa huonoksi työntekijäksi* (vrt. *Isäntä kiitti renkiänsä Mikkoa, mutta moitti torppariansa Mattia*.)

Vielä on katsottava onko asian laita sama niissä yhtymissä, joissa osina on paikannimen genitiivi sekä appellatiivi. Jo ennestään on myönnetty Jahnsson'in lauseopissa, että proprinen nomini pysyy genitiivissä, vaikka appellatiivilla on attribuutti (§ 19, B). Tämä on vain siinä suhteessa väärin, että sanotaan adjektiivia erityismääräykseksi. Sitä se ei ole, vaan se on yhteisenä määräyksenä koko yhtymälle, joka myöskin saattaa saada appositionin, vieläpä genitiivin ja suffiksin yhteiseksi määräyksekseen. Jos taas appellatiivi saa todellisia erityismääräyksiä, ei se tietysti enää kelpaa yhtymää muodostamaan, vaan kumpikin taipuu erikseen. Siis jos sanotaan: *Mahtavassa Pariisin kaupungissa*, niin *mahtavassa* on attribuutti yhtymälle *Pariisin kaupungissa*; jos joskus sanotaankin *Pariisin mahtavassa kaupungissa*, niin siinä on vain „tmeesis” tapahtunut, *mahtavassa* kuuluu yhtä kaikki yhtymään *Pariisin kaupungissa*. Jos taas sanoisimme: *Suurimmassa Lontoon*

kaupungissa, niin se olisi mahdollista ainoastaan sillä ehdolla että olisi useampia Lontoon kaupunkeja; mutta jos, niinkuin luonnollista on, *suurimmassa* kuuluu attribuuttina sanaan *kaupungissa*, niin on sanottava: *Suurimmassa kaupungissa Lontoossa*. Muita esimm. 1) *Täällä on kolme Heikkilää, mutta minä hallitsen suurinta Heikkilän taloa* (vrt. *suurinta taloa Heikkilää*); 2) *Hän asuu sivistyksemme pesäpaikassa Helsingin kaupungissa*; 3) *Täällä on kolme Heikkilää, mutta me kävimme kirkonkylän Heikkilän talossa; Minun hallussani on molemmat Heikkilät: tässä Heikkilän talossani kylvän 10 tymmyriä, toisessa 8 tymmyriä*.

Tässä tulee huomauttaa, että yleisnominin, joka on yhdistetty sana, usein käsitetään jo erityismääräyksillä varustetuksi ja siis kelpaamattomaksi yksityisnominin kanssa yhtymää muodostamaan; esim. *Pääkaupungissa Helsingissä; Tehdaskaupungissa Tampereella* l. *Tampereen tehdaskaupungissa; Lautamies Siuralle* l. *Lautamiehelle Siuralle*. — Jos yleisnominin on *-inen-* päätteinen, niin se asetetaan tavallisesti proprisen nominin eteen, jonka mukaan se taipuukin; esim. *tilalliselle Siuralle*; semmoiset poikkeukset kuin *Ittellis-Sofi* (Nakkilasta) ovat harvinaisia. Jos taas yksityisnominin on *-inen-* päätteinen, niin se tavallisesti asetetaan yleisnominin jälkeen, jonka kanssa se muodostaa yhtymän; esim. *Torppari Ykköselle*; harvinaisia ovat poikkeukset semmoiset kuin *Jauhiais-veljekset*.

Siinä harvinaisessa tapauksessa, että appositionin taipuvaisena on taipumattoman pääsanansa edellä, saapi appositionin olla määräyksillä varustettu; esim. *Maltti sanan ensimmäisessä tavuussa malt on neljä kirjainta*.

Koulukirjassa saattaisi säännöt panna esim. seuraavaan muotoon:

Attribuutti-suhteista.

1. Adjektiivin, joka on substantiivin attribuuttina, asetetaan substantiivin edelle, ja se taipuu substantiivin kanssa samassa luvussa ja sijassa; esim. *Vanhan ukon nuorille pojille*.

Muist. Samaa sääntöä noudattavat liittosyntysiset sanat, joissa edellisenä liitto-osana on johtamaton adjektiivin, joka on jälkimmäisen attribuuttina; esim. *omantunnon*.

2. Muutamat puolisubstantiivit, niinkuin *aika, aimo, ensi, eri, joka, kelpo, koko, laatu, nyky, pakko, pikku, viime*, asetetaan sen substantiivin edelle, jota ne määräävät, nominatiivi-muodossa taipumattomina; esim. *koko miehestä, viime vuonna*. Tällaiset sanat sopivat vain attributiiviksi. Samantapaisia yhtymiä syntyy poikkeavasti joskus yhdistetyssä paikannimessä, jonka alku-osana on johtamaton adjektiivi; esim. *Isoniemessä, Vähäniemiesä*.

3. Muutamat puolisubstantiivit, niinkuin *raukka, rukka, raiska, paha, parka*, sekä hallitsijain y. m. historiallisten henkilöin järjestysnumerot ja adjektiiviset liikanimet yhtyvät sillä tavoin substantiiviin, että substantiivi käy edellä nominatiivi-muodossa, adjektiivi perässä taipuvaisena, esim. *tyttö paralle, Aleksanteri toisella, Margareta Parmalaiselle; -se (-nen)* päätte tyypistyy tässä tapauksessa -s päätteeksi, milloin sanat ovat yhteen kirjoitettavat; esim. *ihmisparkaa*. Samoin: *Maija rohkean, isä vanhan, veno punaisen*.

Appositsiooni-suhteista.

1. Kun erityismääräyksillä varustettu yleisnominin kuuluu määräyksenä yksityisnominin, niin se taipuu yksityisnominin mukaan sijassa; esim. *Helsinki, Suomen pääkaupunki on perustettu Kustaa I:sen, Ruotsin mainion kuninkaan aikana; Sain kirjeen pitäjän lautamieheltä Häkkiseltä; Epostamme Kalevalaa on paljon kuitetty; Jalon runoilijan Runeberg'in nimi on kuolematon*.

1. Muist. Sama on tavallisesti sääntö, jos yleisnominin on yhdistetty tai *-nen*-päätteinen; esim. *Pääkaupungissa Helsingissä; tilalliselle Marttilalle*.

2. Muist. Ulkoisessa tai yleisessä paikallissijassa olevan paikannimen appositsiooni on sisäisessä, syystä, että ulkoinen tai yleinen paikallissija tässä ilmoittaa samaa käsitettä kuin sisäinen; esim. *Suomen vilkkaimmassa tehdaskaupungissa Tampereella; Lahdentakana, pitäjän rikkaimmassa talossa*.

2. Kun kaksi substantiivina, määräyksillä varustamaton yleisnominin sekä yksityisnominin kuuluvat yhteen, niin ne muodostavat yhtymän, jossa ainoastaan jälkimmäinen osa taipuu, ja joka saattaa saada yhteisiä määräyksiä aivan kuin yhdistetty sana. Kaksi tapausta on mahdollista:

a) Jos appositsiooni-suhteessa on yleisnominin paikannimen kanssa, niin paikannimi käy aina edellä genitiivissä; esim. *Kävin Helsingin kaupungissa; Viime vuonna matkustelimme Turun läänissä; Me kuljimme Elben virtaa alas; — Mahtavassa Pariisin kaupungissa on monta vallankumousta tapahtunut; Hän asuu Helsingin kaupungissa, sivistyksemme pesäpai-*

kassa; *Täällä on kolme Heikkilää, mutta tänään te kävitte kirkonkylän Heikkilän talossa.*

b) Muussa tapauksessa on yhtymän edellinen osa aina nominatiivissa. Jos yksityisnomini on persoonannimi saattaa kumpi hyvänsä, joko yleis- tai yksityisnomini käydä edellä; muuten käy yksityisnomini aina edellä; esim. *Tuomas piispan aikoina; Piispa Tuomaan aikoina; Ruokaa annettiin Musti koiralle; Matkustelin Aura laivalla; — Nuorelle tuomari Tuomoselle; Herra pastori Hänniselle; Isännällemme tuomari Tuomoselle; Mattilan Kalle pojalle; Isä antoi rahaa Kalle pojallensa.*

1 Muist. Samoin yhtyvät toisinaan paikannimetkin, jotka merkitsevät luonnonpaikkoja; esim. *Elbe virralla, Baikal järven rannalla, Karpat vuorille.*

2 Muist. Kun peräkkäin mainitaan ristimänimet tai ristimänimet ja sukunimi, niin niissä vain viimeisinnä oleva taipuu, muut pysyvät nominatiivissa; esim. *Kustaa Aadolfilla, Yrjö Väinö Lehtoselle.*

3 Muist. Välistä, vaikka hyvin harvoin tapahtuu että edellä oleva appositsiooni taipuu, jäljessä seuraava pääsana jää taipumatta. Silloin pääsanana on tavallisesti käytetty joku kirjaimen nimi, sana, jonka ulkonaista muotoa tai ääntä tarkoitetaan, t. m. s.; esim. *Sanassa malletti on ensimmäisessä tavuussa mallet neljä kirjainta; oletko lukenut kirjaa „Setä Tuomon tupa”.*

E. N. Setälä.
